

ZAMONAVIY O'ZBEK NUTQIDA NEOLOGIZMLAR VA "VARVARIZM" MUAMMOSI

Hikmatulloeva Gulbahor Nematullo qizi

Navoiy davlat universiteti talabasi

gulbahorhikmatillayeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek tili leksikasining rivojlanish tamoyillari, xususan, neologizmlarning kirib kelish qonuniyatlari va nutqda varvarizmlarning ko'payishi bilan bog'liq muammolar tadqiq etiladi. Globallashuv va raqamli texnologiyalar davrida tilning lug'at tarkibi boyishining tabiiy jarayoni, ammo o'zbek tilining ichki imkoniyatlaridan foydalanmasdan chet tili birliklarini asossiz qo'llash tilning milliy o'ziga xosligiga putur yetkazayotgani haqida o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada zaruriy o'zlashtirmalar va "lisoniy ifloslanish" (varvarizm) o'rtasidagi farqlar aniq misollar yordamida ko'rsatib berilgan hamda milliy leksikani asrash bo'yicha ilmiy takliflar ilgari surilgan.

Kalitso'zlar: leksikologiya, neologizm, varvarizm, globallashuv, lisoniy me'yor, o'zlashma so'zlar, nutq madaniyati, ijtimoiy tarmoqlar leksikasi, terminologiya.

Kirish: O'zbek tilining leksik qatlamining transformatsiyasi, globallashuv jarayonlarining jadallashuvi va raqamli kommunikatsiya vositalarining kundalik turmush tarziga chuqur kirib borishi bilan bog'liq. Tilning lug'at tarkibi ijtimoiy taraqqiyot bilan hamqadam ravishda yangi tushuncha va terminlar bilan boyib borishi tabiiy lisoniy jarayon hisoblanadi. Biroq, bugungi kunda bu jarayonning muvozanati turlicha talqin qilinmoqda.

Zamonaviy o'zbek nutqida neologizmlarning paydo bo'lishi va ularning o'zlashtirilish darajasi tilning ichki taraqqiyoti hamda tashqi lisoniy ta'sir (interferensiya) o'rtasidagi ziddiyatni yuzaga keltirmoqda. Fan va texnika, iqtisodiyot hamda xalqaro aloqalar doirasida kirib kelayotgan neologizmlar o'zbek tili terminologik bazasini kengaytirishga xizmat qilsa, "varvarizm" hodisasi nutq madaniyati va adabiy til me'yorlari uchun jiddiy tahlilni talab etuvchi muammoga aylandi. Varvarizmlar, ya'ni tilning o'z ichki imkoniyatlari bilan ifodalash mumkin bo'lgan tushunchalar o'rniga chet tili birliklarining o'zlashmagan, xom holatda qo'llanishi leksik sathda "lisoniy ifloslanish" manzarasini keltirib chiqarmoqda. Bu holat aynan ijtimoiy tarmoqlar leksikasi va yoshlar nutqida dominantlik qilayotgani masalaning sotsiolingvistik jihatdan ham o'rganilishini taqozo etadi.

Mazkur tadqiqotda neologizmlarning lisoniy zarurat sifatidagi o'rni va varvarizmlarning nutqiy salbiy oqibatlarini o'zaro qiyosiy tahlil qilinadi. Nutqiy jarayonlarda o'zbek tili boy sinonimik resurslarining chet tili unsurlari bilan almashinish sabablari hamda ularni bartaraf etishning lisoniy va metodik asoslari maqolaning markaziy tahlil obyekti hisoblanadi. Shuningdek, yangi kirib kelayotgan so'zlarning o'zbek tili leksik-semantik

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

tizimiga moslashish (adaptatsiya) qonuniyatlari tahliliy misollar yordamida dalillanadi. Zamonaviy o'zbek tili leksikasidagi neologizmlar va varvarizmlar muammosini tadqiq etish jarayonida ushbu lisoniy birliklarning nutqdagi funksional-semantik xususiyatlarini aniq farqlash lozim bo'ladi. Neologizmlar, asosan, jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va texnologik evrilishlar natijasida paydo bo'lib, tildagi mavjud bo'shliqlarni to'ldirishga, tushunchalarni aniq terminologik ifodalashga xizmat qilsa, varvarizmlar aksincha, tilning ichki lug'at boyligi va sinonimik imkoniyatlariga e'tiborsizlik oqibatida yuzaga keluvchi sun'iy unsurlar hisoblanadi. Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy muloqot vositalari ta'sirida o'zbek tili muhitiga o'zlashmagan holda kirib kelayotgan xalqaro so'zlar (masalan, "story", "challenge", "vibe") lisoniy tejamkorlik emas, balki nutqiy moda va o'zlikni namoyon qilish vositasiga aylanib borayotgani kuzatiladi. Ushbu jarayonda neologizmlarning me'yorlashishi tilda ijobiy boyishni ta'minlasa-da, asossiz qo'llanilayotgan varvarizmlar adabiy tilning barqarorligiga putur yetkazadi, milliy tafakkur ifodasini xiralashtiradi va natijada tilning leksik-semantik tizimida tartibsiz gibrildanishni yuzaga keltiradi. Shuning uchun ham zamonaviy tilshunoslik oldida turgan dolzarb vazifa nafaqat yangi so'zlarni ro'yxatga olish, balki ularning lisoniy maqomini aniqlash hamda varvarizmlarning nutqiy agressiyasini milliy muqobillar yaratish orqali jilovlashdan iboratdir.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek tilining so'nggi davrda kengayishi va rivojlanishi, o'zida lisoniy zaruriyat va nutqiy madaniyat o'rtasidagi murakkab muvozanatni saqlashni talab etadi. Neologizmlarning kiritilishi, tilning terminologik qatlamini boyitishga va xalqaro axborot maydoniga integratsiyalashuviga yordam beradi, ammo varvarizmlarning nazorat qilinmagan oqimi milliy til me'yorlarining eroziyasiga olib kelishi mumkin bo'lgan xavfli tendensiyadir. Bu muammoni hal qilish uchun, faqat ma'muriy choralar bilan cheklanib qolmay, balki tilning ichki resurslaridan foydalangan holda yangi tushunchalarga jozibador va qisqa muqobillar taklif etish, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoq faollarining nutqiy mas'uliyatini oshirish lozim. Shunday qilib, o'zbek tilining zamonaviy dunyoning intellektual va texnologik ehtiyojlarini to'laqonli ifodalash imkoniyatiga ega bo'lishi mumkin, uning milliy jozibasi va leksik mustaqilligi saqlanib qolishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. "O'zbek tili bayrami munosabati bilan O'zbekiston xalqiga tabrigi" (Til haqidagi qonunchilik va davlat tili maqomiga oid rasmiy nutqlar).
2. Mahmudov N. "Til" (O'zbek tili va uning rivojlanish bosqichlari haqida ilmiy-publitsistik maqolalar to'plami). – Toshkent: "Akademnashr", 2017.
3. Hojiyev A. "Lingvistik terminlarning izohli lug'ati". – Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" davlat ilmiy nashriyoti, 2002.
4. Begmatov E. "Nutq madaniyati muammolari". – Toshkent: "Fan", 1973. (Klassik manba sifatida).

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

5. Mengliyev B. "Hozirgi o'zbek adabiy tili". – Toshkent: "Tafakkur bo'stoni", 2018.
6. Sayfullayeva R., Qurbonova M. "Hozirgi o'zbek adabiy tili" (Akademik darslik). – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2010.
7. Lotte D.S. "Voprosy zaimstvovaniya i uporyadocheniya inoyazychnykh terminov i terminoelementov". – Moskva: "Nauka", 1982. (Varvarizmlar nazariyasi uchun).
8. Crystal D. "Language and the Internet". – Cambridge University Press, 2006. (Internet leksikasi va global o'zgarishlar tahlili uchun).
9. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik. – Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", 2006-2008.
10. Ziyouz.uz va Nodirabegim.uz kabi ilmiy-ma'rifiy portallarning zamonaviy leksikologiyaga oid elektron resurslari.

